DİLBİLGİSİ: ARAPÇADA İSİMLER (MERFÛ, MANSÛB, MECRÛR)

القواعد: الأسماء (المرفوع و المنصوب والمجرور)

I'rab nedir, tanıyalım

Herhangi bir varlığı ya da kavramı gösteren sözcüklere isim diyoruz. Arapçada isimleri kimi zaman bir cümlenin öznesi, kimi zaman nesnesi olarak, kimi zaman da bir tamlama içinde görürüz. Bir ismin hangi öge konumunda olduğunu, ismin son harfinin harekesinden veya son ekinden anlarız. Son harfin harekesi veya son ek, kelimenin cümle içindeki yerinin değişmesine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Örneğin özne konumunda olan bir isim *merfû (ref alâmetli)*, nesne konumunda olan bir sözcük *mansûb (nasb alâmetli)*, harf-i cerden sonra gelen veya tamlayan durumunda olan bir sözcük *mecrûr (cer alâmetli)* olmak zorundadır. Bir başka ifadeyle, cümle içinde bir ismi merfû kullanmak suretiyle, o ismi özne olarak kullandığımızı; mansûb kullanmak suretiyle de nesne yerinde kullandığımızı göstermiş oluruz.

Kelimelerin sonlarının almış olduğu hareke veya eklerin gerekçesinin açıklanmasına i'râb (الإعراب) diyoruz. "Şu cümleyi i'râb ediniz" sorusundan anlamamız gereken "Cümleyi ögelerine ayırınız ve cümle içindeki her bir kelimenin son harfinin alması gereken harekeyi gerekçeleriyle açıklayınız" biçimindedir.

Bu kısa girişten sonra şunu söyleyelim ki, Arapçada isimler cümle içinde üç durumda bulunabilirler: Merfû (ref alâmetli), mansûb (nasb alâmetli), mecrûr (cer alâmetli)

Konuyu anlayabilmek için merfûluk (ref) alâmeti, mansûbluk (nasb) alâmeti, mecrûrluk (cer) alâmeti nedir, bunu bilmemiz gerekiyor. Önce tekil kelimelerden başlayalım.

Tekil kelimelerin i'râbı (yani merfûluk, mansûbluk ve mecrûrluk durumları) hareke ile belirlenir. Tekil bir kelimenin son harfi: Tekil İsimlerde İ'rab Alametleri

a. Merfû durumda, damme (ـُ) المعلّمُ

b. Mansûb durumda, fetha (ـَ) المعلّمَ

c. Mecrûr durumda, kesra (ـِ) المعلّمِ

ile harekelenir. Bir başka deyişle ref (merfûluk) alâmeti *damme*, nasb (mansûbluk) alâmeti *fetha*, cer (mecrûrluk) alâmeti *kesra*'dır.

İsimlerde Belirlilik ال

İsmin sonu, belirli veya belirsiz oluşuna göre ya tek harekeli ya da tenvînli olur. Tenvîn i'râba ilişkin bir husus olmayıp, daha önce de anlatıldığı üzere ismin belirsiz oluşunun, "her hangi bir" anlamında oluşunun bir göstergesidir. Önemli olan, harekenin (tek veya çift) ne olduğudur; yani damme mi, fetha mı, ya da kesra mı olduğudur. Dolayısıyla kelime tenvînli olduğunda, i'râb yapılırken tenvîn zikredilmez; ana hareke, *alâmet* (gösterge) olarak zikredilir.

dikkat

Belirli-belirsiz (marife-nekira) isimler hakkında, s.xxi'de yer alan "İsimlerde Belirlilik" başlıklı konuyu okuyunuz.

Örneğin:

المعلّمُ : öğretmen (merfû, ref alâmeti damme)

معلّمٌ : her hangi bir öğretmen (merfû, ref alâmeti damme)

Bu konu, Arapça dilbilgisinin temelini oluşturduğu için örnek cümleler kurarak daha iyi kavramaya çalışalım. Konuya girerken de belirttiğimiz gibi, Arapçada özne olan sözcük daima merfû kullanılır. Yani bir kelimeyi cümlede özne olarak kullandığınızı, o kelimeyi merfû yaparak gösterirsiniz. Nesne olan kelime de, daima mansûb kullanılır. Harf-i cerden sonra kullanılan kelime de daima mecrûr olur.

Harf-i Cer'ler

Harf-i cerler Türkçedeki bulunma (-de, -da), ayrılma (-den, -dan), yönelme (-e, -a) durum ekleri yerinde veya “ile”, “üzerinde” gibi anlamlarda kullanılan harf veya harf öbekleridir.

Örnek: مِنْ : -den; إلى: -e; في , بِ : -de; على: üzerinde gibi.

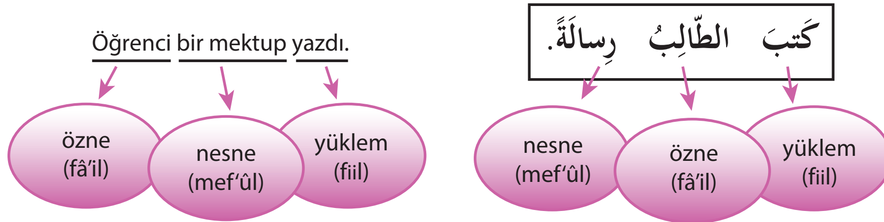
Şimdi cümle örneğine geçelim ve bu cümleyi ögelerine ayıralım:

dikkat

Harf-i cerlerle ilgili ayrıntılı bilgiler 5. bölümde verilecektir.

Cümlelerde İ'rab Örnekleri (TEKİL İSİMLER)

Bu cümlenin i‘râbını şöyle yapıyoruz:

كَتَبَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

الطّالِبُ : Özne (fâ‘il), merfû, ref alâmeti sondaki damme.

رِسالَةً : Nesne (mef‘ûl), mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha.

Bu cümlede nesneyi belirli yaparsak, anlam nasıl değişiyor, onu görelim:

(Öğrenci mektubu yazdı.) كَتبَ الطّالِبُ الرِسالَةَ.

Bu cümlede hem özneyi hem de nesneyi belirsiz kullanırsak anlam nasıl olur, ona bakalım:

(Bir öğrenci bir mektup yazdı.) كَتبَ طالِبٌ رِسالَةً.

Cümleyi yönelme durumunda bir dolaylı tümleç ekleyerek “Öğrenci, bir doktora bir mektup yazdı.” anlamında Arapça kullanacak olursak nasıl deriz, ona bakalım:

كَتبَ الطّالِبُ رِسالَةً إلى طَبيبٍ.

Burada yeni söz öbeği olan (إلى طَبيبٍ)’i i‘râb edelim:

إلى : Harf-i cer

طَبيبٍ : Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, tenvîn sadece belirsizlik göstergesidir. İ‘râbda alâmet ararken sadece ana harekeye bakılır; çünkü tenvîn, ya iki damme’dir, ya iki fetha’dır, ya da iki kesra’dır. Bu harekelerin iki veya tek olmasının önemi yoktur.

Öğrenme Çıktısı

2 Merfû, mansûb ve mecrûr kavramlarını tanıyabilme, tekil kelimelerin merfû, mansûb ve mecrûr şekillerini ayırt edebilme

Araştır/ Tekrarla 2

Aşağıdaki sözcüklerin merfû, mansûb veya mecrûrluk durumlarını yanlarına yazınız.

مُعَلِّمٍ ....

مَدْرَسَةٌ ....

الدَّفْتَرَ ....

الشَّجَرَةِ ....

الحَدِيقَةُ ....

البَيْتُ ....

بَيْتًا ....

قَلَمٌ ....

السَّيَّارَةِ ....

الكِتَابَ ....

İlişkilendir/ Karşılaştır

Bu bölümde gördüğünüz merfû, mansûb ve mecrûr kavramlarını dört ve beşinci bölümlerde anlatılan Fiil ve İsim Cümlesinin ögelerinin i'râb durumları ile ilişkilendiriniz.

Anlat/ Paylaş

Arkadaşlarınızla karşılıklı Arapça kelimeleri birbirinize söyleyerek bu kelimeleri merfû, mansûb ve mecrûr şekillere getiriniz.

ARAPÇADA İKİLLER ve İ'RÂBI

المُثَنَّى

Arapçada bir sözcük sonuna (ـانِ) ***âni*** veya (ـَيْنِ) ***eyni*** eki alarak ikile dönüştürülür. Eğer kelime kapalı te (dişil te'si) ile bitiyorsa kapalı te açılır, sonra bu ekler kullanılır. Kelime cümle içerisinde merfûluğu gerektiren bir konumdaysa (ـانِ) ***âni*** eki, mansûb veya mecrûr konumdaysa (ـَيْنِ) ***eyni*** eki alır. İkillerde ref alâmeti elif (ا), nasb ve cer alâmeti ye (ي)'dir. Nûn (ن) her üç durumun ortak harfi olduğundan belirleyici etkisi yoktur, alâmette zikredilmez.

Eril İkil İsimlerin Yapılışı ve İ'rabı

İkil (eril)		Tekil	
مُسْلِمانِ	ان +	مُسْلِمٌ	Merfû
مُسْلِمَيْنِ	ـَيْنِ +	مُسْلِمًا	Mansûb
مُسْلِمَيْنِ	ـَيْنِ +	مُسْلِمٍ	Mecrûr

Örnek Eril:

- **Merfû**

طالِبٌ ← طالِبانِ

Ref alâmeti sondaki damme

Ref alâmeti elif (ا), çünkü ikil

طالِب

طالِبَانِ

- **Mansûb**

طالِباً ← طالِبَيْنِ

Nasb alâmeti sondaki fetha

Nasb alâmeti ye (ي), çünkü ikil

- **Mecrûr**

طالِبٍ ← طالِبَيْنِ

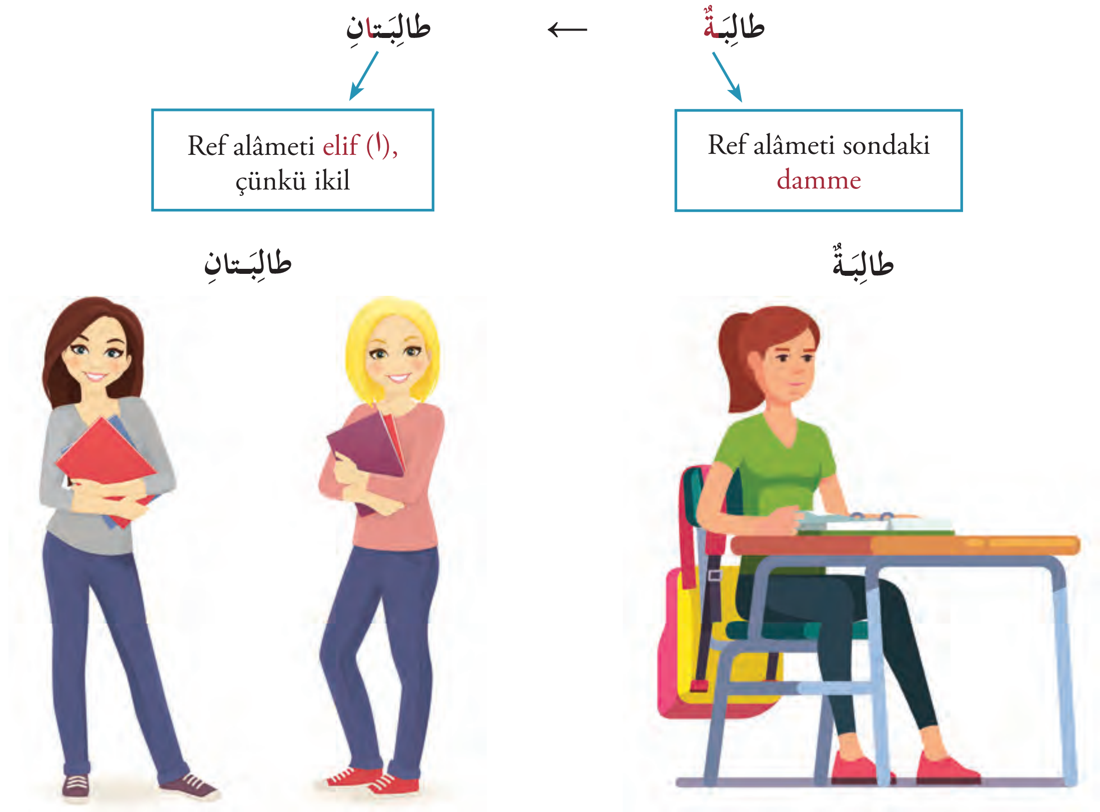
Cer alâmeti sondaki kesra

Cer alâmeti ye (ي), çünkü ikil

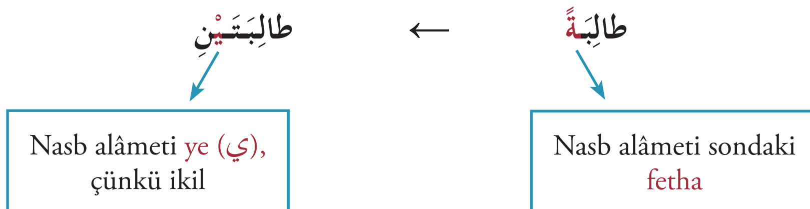
Örnek Dişil:

İkil (dişil)		Tekil	
مُسْلِمَتانِ	ان +	مُسْلِمَةٌ	**Merfû**
مُسْلِمَتَيْنِ	ـَيْنِ +	مُسْلِمَةً	**Mansûb**
مُسْلِمَتَيْنِ	ـَيْنِ +	مُسْلِمَةٍ	**Mecrûr**

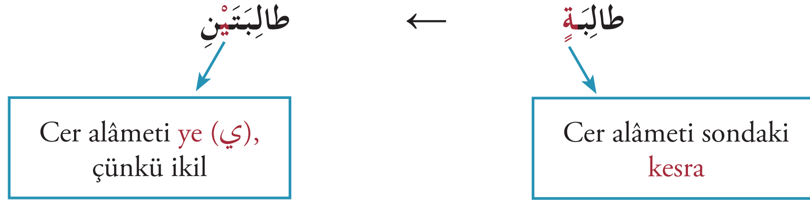
- **Merfû**

- **Mansûb**

- **Mecrûr**

dikkat

❗ Bir isme انِ veya ـَيْنِ ekleri getirildiğinde, eklerden önceki harfin harekesinin hep fethaya (ـَ) dönüşmüş olduğunu fark ediniz!

❗ Tekil isimlerin i'râbının hareke ile yapıldığını (yani merfû, mansûb veya mecrûrluk alametinin damme, fetha veya kesra harekeleri olduğunu), ancak ikil kelimelerin i'râbının ise hareke yerine harf ile yapıldığını (yani merfû, mansûb veya mecrûrluk alametinin elif veya ye olduğunu) fark ediniz!

Öğrenme Çıktısı

3 Arapçadaki isimlerin ikil formlarını tanıyabilme, ikil isimlerin merfû, mansûb ve mecrûr şekillerini ayırt edebilme

Araştır/ Tekrarla 3

Aşağıdaki kelimelerin, ikil formlarının merfû, mansûb ve mecrûr şekillerini yazınız.

مَدْرَسَة , دَفْتَر , بَيْت , كِتاب , مُعَلِّم

İlişkilendir/ Karşılaştır

Kur'ân-ı Kerîm'in "Bakara Sûresi" 282. ayet-i kerimesini okuyunuz. Bu ayette geçen ikil kelimelere ve bu kelimelerin farklı i'râb durumlarına dikkat ediniz.

Anlat/ Paylaş

Arapça öğrenen bir arkadaşınızla birbirinize tekil kelimeler söyleyerek (merfû, mansûb ve mecrûr durumda) karşılıklı olarak ikile çeviriniz.

ARAPÇADA ÇOĞULLAR ve İ'RÂBI

الجمع

Çoğul=Cemi (اَلْجَمْعُ)
Düzenli = Salim (اَلسَّالِمُ)
Düzensiz=Teksir (اَلتَّكْثِيرُ)
Eril=Müzekker (اَلْمُذَكَّرُ)
Dişil=Müennes (اَلْمُؤَنَّثُ)

Arapçada çoğullar üçe ayrılırlar.

1. Düzenli Eril Çoğul — Cemi' Müzekker'i Sâlim
2. Düzenli Dişil Çoğul — Cemi Müennes'i Sâlim
3. Düzensiz Çoğul (Cem'u't-Teksîr) — Cemi' Mükesser

Şimdi sırasıyla bu çoğul çeşitlerini inceleyelim:

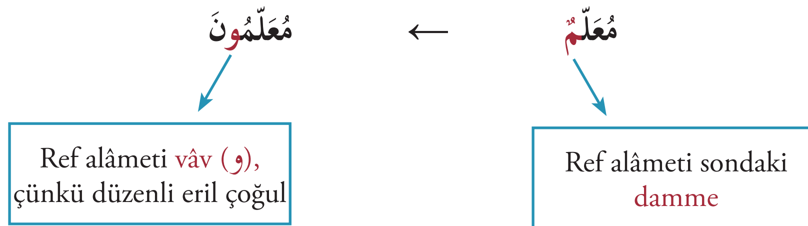
Düzenli Eril Çoğul Cem'ul Müzekkeru's Sâlim - Cemi Müzekker Sâlim

Düzenli eril çoğul, tekil ismin sonuna (ـُونَ) ***ûne*** veya (ـِينَ) ***îne*** ekleri getirilerek yapılır. Merfû durumda (ـُونَ), mansûb ve mecrûr durumda (ـِينَ) getirilir. Düzenli eril çoğulun mansûb ve mecrûr hâlinin eki olan (ـِينَ)'nin ikil kelimenin mansûb ve mecrûr hâlinin eki olan (ـَيْنِ)'den okunuş bakımından farklı olduğuna dikkat ediniz. Biri …*eyni* iken, diğeri …*îne*'dir.

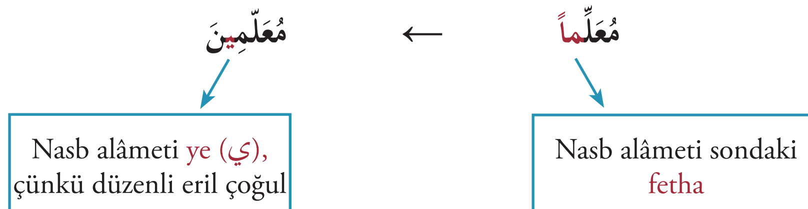
Düzenli Eril Çoğul		Tekil	
مُسْلِمُونَ	ونَ +	مُسْلِمٌ	**Merfû**
مُسْلِمِينَ	ينَ +	مُسْلِمًا	**Mansûb**
مُسْلِمِينَ	ينَ +	مُسْلِمٍ	**Mecrûr**

Örnek:

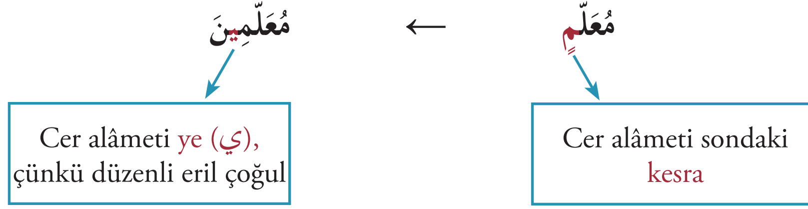
- **Merfû**

- **Mansûb**

- **Mecrûr**

Sonuç olarak düzenli eril çoğulların merfû durumda ref alâmeti ***vâv;*** mansûb ve mecrûr durumda nasb veya cer alâmeti ***ye*** harfidir.

dikkat

Tekil kelimelerde iʿrâbın (merfûluk, mansûbluk veya mecrûrluk alâmetlerinin) hareke ile; ikil ve düzenli eril çoğulda ise harf ile olduğunu fark ediniz.

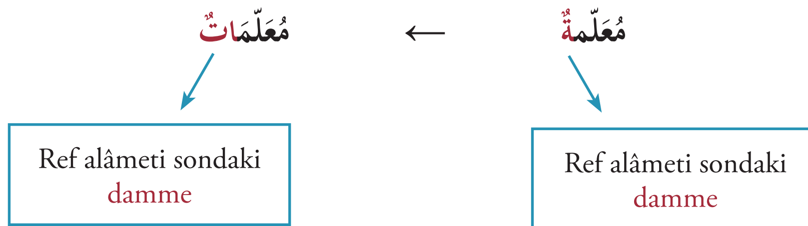
Düzenli Dişil Çoğul Cem'ul Müennesu's Sâlim - Cemi Müennes Sâlim ve İ'râbı

Dişil sözcüğün sonuna (ات...)...***ât*** eki getirilerek yapılan çoğuldur. Eğer sözcük dişil te'si ile bitiyorsa, önce kelimenin sonundaki dişil te'si atılır, sonra (ات) eki getirilir.

Düzenli Dişil Çoğul		Tekil	
مُسْلِمَاتٌ	اتٌ +	مُسْلِمَةٌ	**Merfû**
مُسْلِمَاتٍ	اتٍ +	مُسْلِمَةً	**Mansûb**
مُسْلِمَاتٍ	اتٍ +	مُسْلِمَةٍ	**Mecrûr**

Örnek

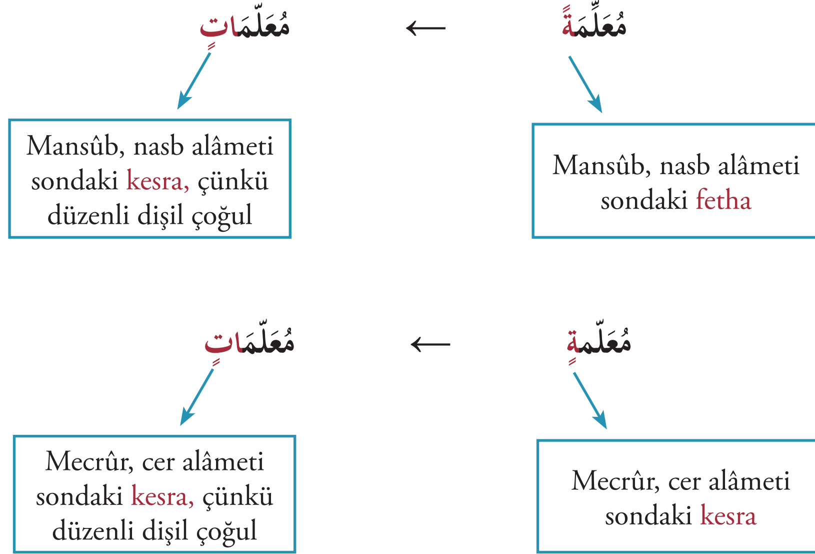
- **Merfû**

- **Mansûb - Mecrûr**

Düzenli dişil çoğulların iʿrâbının, tıpkı tekil kelimelerde olduğu gibi hareke ile olduğunu fark etmiş olmalısınız. Ancak, tekil kelimelerden farklı olarak, düzenli dişil çoğullar hiçbir zaman fetha ile harekelenmezler. Fetha yerine kesra ile harekelenirler. Kısaca söyleyecek olursak: Düzenli dişil çoğulların ref alâmeti damme, nasb ve cer alâmeti kesradır.

Örneğin kelimenin tekil biçimi mansûb durumda مُعَلِّمَةً (fetha ile mansûb) ve mecrûr durumda مُعَلِّمَةٍ (kesra ile mecrûr) iken; çoğul biçimi hem mansûb durumda, hem de mecrûr durumda مُعَلِّماتٍ şeklinde gelmektedir.

Yukarıdaki örnekte مُعَلّمَات kelimesinin hem mansûb, hem de mecrûr durumda aynı olduğunu gördük. Peki bu kelimenin mansûb veya mecrûr olduğuna nasıl karar vereceğiz? Elbette cümle içindeki konumuna göre. Birkaç örnekte bunu görelim:

وَجَدَ الطّبيبُ المعلّماتِ في الموقفِ. (Doktor, kadın öğretmenleri durakta buldu.)

وَجَدَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

الطّبيبُ : Özne (fâʻil), merfû, ref alâmeti sondaki damme.

المعلماتِ : Nesne (mefʻûl), mansûb, nasb alâmeti sondaki kesra, çünkü düzenli dişil çoğul.

في : Harf-i cer

الموقفِ : Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

أخَذَ الطالبُ الكتابَ من المعلماتِ. (Öğrenci, kitabı kadın öğretmenlerden aldı.)

أخَذَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

الطالبُ : Özne (fâʻil), merfû, ref alâmeti sondaki damme.

الكتابَ : Nesne (mefʻûl), mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha.

من : Harf-i cer

المعلّماتِ : Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra, çünkü düzenli dişil çoğul.

الكِتاب

merfû hali:	الكِتَابُ
mansûb hali:	الكِتَابَ
mecrûr hali:	الكِتَابِ

المُعَلّم

merfû hali:	المُعَلِّمُ
mansûb hali:	المُعَلِّمَ
mecrûr hali:	المُعَلِّمِ

المُعَلّمان

merfû hali:	المُعَلِّمَانِ
mansûb hali:	المُعَلِّمَيْنِ
mecrûr hali:	المُعَلِّمَيْنِ

المُعَلّمون

merfû hali:	المُعَلِّمُونَ
mansûb hali:	المُعَلِّمِينَ
mecrûr hali:	المُعَلِّمِينَ

المُعَلّمات

merfû hali:	المُعَلِّمَاتُ
mansûb hali:	المُعَلِّمَاتِ
mecrûr hali:	المُعَلِّمَاتِ

dikkat

Arapçada ikil isimler ve düzenli eril çoğullar, başlarında ال takısı olmadığında da asla tenvîn almazlar.

İkil ve düzenli çoğul formlarını merfû, mansûb ve mecrûr durumda eril ve dişil olmak üzere aşağıdaki tabloda inceleyelim.

Çoğul	İkil	Tekil	
مُعَلِّمُونَ	مُعَلِّمانِ	مُعَلِّمٌ	Eril (Merfû)
مُعَلِّماتٌ	مُعَلِّمَتانِ	مُعَلِّمَةٌ	Dişil (Merfû)
مُعَلِّمِينَ	مُعَلِّمَيْنِ	مُعَلِّماً	Eril (Mansûb)
مُعَلِّماتٍ	مُعَلِّمَتَيْنِ	مُعَلِّمَةً	Dişil (Mansûb)
مُعَلِّمِينَ	مُعَلِّمَيْنِ	مُعَلِّمٍ	Eril (Mecrûr)
مُعَلِّماتٍ	مُعَلِّمَتَيْنِ	مُعَلِّمَةٍ	Dişil (Mecrûr)

Düzensiz Çoğul (Cem‘u’t-Teksîr) ve İ'râbı

Düzensiz çoğullar, adından da anlaşılacağı üzere, belli bir kuralı olmayan çoğullardır. Bu çoğulların i‘râbı tıpkı tekil kelimelerin i‘râbı gibidir; yani hareke ile olup merfû durumda damme ile, mansûb durumda fetha ile, mecrûr durumda kesra ile harekelenirler.

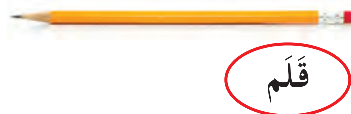
Düzensiz çoğullar *âkil* (akıl sahibi olanlara ilişkin) ve *gayrı âkil* (akıl sahibi olmayanlara ilişkin) çoğullar olmak üzere ikiye ayrılır. Âkil olan çoğullar insanlara özgü isimlerin düzensiz çoğullarıdır (kadın, erkek, çocuk gibi). Gayrı âkil çoğullar ise insan dışındaki, akıl sahibi olmayan varlıklara ait çoğullardır (bitki, hayvan, eşya isimleri gibi).

Aşağıdaki tablolarda bu türlere giren çoğullara örnekler verilmektedir.

Arapçada çoğul formu düzensiz olan *gayrı âkil eril* isimlerden bazıları aşağıda verilmiştir.

	Düzensiz (Kırık) Çoğul	Tekil	
Kalemler	أَقْلام	قَلَم	Kalem
Kitaplar	كُتُب	كِتاب	Kitap
Defterler	دَفاتِر	دَفْتَر	Defter
Balıklar	أسْماك	سَمَك	Balık
Camiler	مَساجِد	مَسْجِد	Cami
Evler	بُيوت	بَيْت	Ev
Yollar	طُرُق	طَريق	Yol
Masalar	مَكاتِب	مكْتَب	Masa
Aylar	أَشْهُر	شَهْر	Ay
Paralar	نُقود	نَقد	Para
Zarflar	ظُروف	ظَرْف	Zarf
Köpekler	كِلاب	كَلْب	Köpek
Develer	جِمال	جَمَل	Deve
Anahtarlar	مَفاتيح	مِفْتاح	Anahtar
Pencereler	شَبابيك	شُبّاك	Pencere
İsimler	أَسْماء	اِسْم	İsim
Fincanlar	فناجين	فِنْجان	Fincan
Bardaklar	أكْواب	كُوب	Bardak
Kapılar	أبْواب	باب	Kapı
Koltuklar, sıralar	مَقاعِد	مَقْعَد	Koltuk, sıra

Arapçada çoğul formu düzensiz olan *gayrı âkil dişil* isimlerden bazıları aşağıda verilmiştir.

	Düzensiz (Kırık) Çoğul	Tekil	
Odalar	غُرَف	غُرْفَة	Oda
Okullar	مَدارِس	مَدْرَسَة	Okul
Çantalar	حَقائِب	حَقِيبَة	Çanta
Gemiler	سُفُن	سَفِينَة	Gemi
Ağaçlar	أشْجار	شَجَرَة	Ağaç
Deliller	حُجَج	حُجَّة	Delil
Mesajlar, mektuplar	رَسائِل	رِسالَة	Mesaj, mektup
Ödüller	جَوائِز	جائِزَة	Ödül
Şehirler	مُدُن	مَدِينَة	Şehir
Pencereler	نَوافِذ	نافِذَة	Pencere
Bahçeler	حَدائِق	حَدِيقَة	Bahçe
Cetveller	مَساطِر	مِسْطَرَة	Cetvel
Çiçekler	أزْهار	زَهْرَة	Çiçek

حَقائِب

حَقِيبة

أزْهار

زَهْرَة

سُفُن

سَفِينَة

Aşağıdaki tabloda da âkil olan eril ve dişil isimlerden bazıları sıralanmaktadır.

Adamlar	رِجال	رَجُل	**Adam**
Erkek çocuklar	أوْلاد	وَلَد	**Erkek çocuk**
Çocuklar	أطْفال	طِفْل	**Çocuk**
Bilginler	عُلَماء	عالِم	**Bilgin**
Yabancılar	غُرَباء	غَريب	**Yabancı**
Yakınlar	أَقْرِباء	قَريب	**Yakın**
Yazarlar	كُتّاب	كاتِب	**Yazar**
Şairler	شُعَراء	شاعِر	**Şair**
Misafirler	ضُيوف	ضَيْف	**Misafir**
Kızlar	بَنات	بِنْت	**Kız**
Öğrenciler	طُلّاب	طالِب	**Öğrenci**
Cahiller	جُهَلاء	جاهِل	**Cahil**
Fakirler	فُقَراء	فَقير	**Fakir**
Öğrenciler	تَلاميذ	تِلْميذ	**Öğrenci**
Krallar	مُلوك	مَلِك	**Kral**
Kadınlar	نِساء	اِمْرَأة	**Kadın**

dikkat

اِمْرَأة kelimesinin çoğulu bir istisna olarak نِساء şeklinde farklı bir kelimedir.

نِساء

اِمْرَأة